

DE SCHAKEL

Kwartaaluitgave van de Stichting Genootschap Engelandvaarders

---

"GIJ ZIJT DE SCHAKEL TUSSEN HEN, DIE THUIS BLEVEN, EN MIJ"

KONINGIN WILHELMINA

STICHTING GENOOTSCHAP ENGELANDVAARDERS

BESCHERMHEER ZIJNE KONINKLIJKE HOOGHEID PRINS BERNHARD DER NEDERLANDEN

Kwartaaluitgave van de Stichting Genootschap Engelandvaarders
Januari 2001 - 22e Jaargang, nr. 88

BESTUUR:

Ere-Voorzitter

F.Th. Dijkmeester	St. Andriesstraat 61	3811 HT Amersfoort	033 - 472 69 57

Voorzitter

R.W. Hemmes	Thorbeckelaan 74	2564 BS Den Haag	Telefoon en fax 070 - 368 35 66

Secretaris

Mevr. M.E.F. Borel Rinkes	Cees Laseurlaan 279	2597 GG Den Haag	Telefoon en fax 070 - 324 04 47

Penningmeester

Ch.H. Bartelings	Thomas Jeffersonlaan 58	2285 BB Rijswijk	Telefoon en fax 070 - 394 14 67

LEDEN:

R.A. Grisnigt	Canadalaan 25	4631 NT Hoogerheide	0164 - 61 34 15

R.M. ten Broek	Burg. de Villeneuve-singel 30	3055 AP Rotterdam	010 - 422 39 14

Fred M. Beukers	Vredehofweg 56	3062 ES Rotterdam	010 - 452 79 29

			Telefoon en fax

J.A. Bakker, Evenementencommissie	Zeekant 92g	2586 JB Den Haag	070 - 354 02 45

J. de Mos, Evenementencommissie	Marjorystraat 25	3151 SK Hoek v. Holland	0174 - 38 21 83

			Telefoon en fax

H.J.M. Brinkman	Jacob Mulderweg 26	2597 BS Den Haag	070 - 354 31 73

REDACTIE DE SCHAKEL

H.J.M. Brinkman	Jacob Mulderweg 26	2597 BS Den Haag	Telefoon en fax 070 - 354 31 73

Redactiecommissie

H.J.M. Brinkman, Ch.H. Bartelings, Mevr. M.E.F. Borel Rinkes

Stichting Genootschap Engelandvaarders:

Postbank: 35 95 00

Bank : 54.55.46.826

ABN-AMRO bank - Rijswijk

Het volgende nummer verschijnt in april 2001.

Gaarne hiervoor bestemde copy inzenden vóór 1 maart 2001.

ISSN 1382-8207

Het nieuwe jaar had zich nog nauwelijks aangediend of wij hoorden alweer van een operatie van onze Beschermheer. Gelukkig laat het zich aanzien dat de Prins er geen ernstige complicaties aan overhoudt. Wij hopen van ganser harte dat het jaar dat net begonnen is verder een heel gezond en gelukkig jaar mag zijn en wij wensen hem toe dat hij zijn negentigste verjaardag in optimale conditie kan vieren.

Natuurlijk wens ik ook u allen en uw dierbaren, mede namens de andere bestuursleden van ons Genootschap, een heel gelukkig en gezond 2001.

Over het wel en wee van het Genootschap in het komend jaar valt weinig nieuws te voorspellen. Er is wel een vast programma. Engelandvaarders ontmoeten elkaar in de Julianakazerne in Den Haag op elke eerste maandag van de maand. Namens het Genootschap worden op 4 mei bloemen gelegd in Den Haag bij het Engelandspielmonument, in Loenen bij het 5-luik met de namen van de gesneuvelde Engelandvaarders en in Amsterdam bij het Nationaal Monument. Op 5 mei loopt een detachement mee in het bevrijdings-défilé in Wageningen. Enkelen gaan naar de dag van het verzet in Ermelo op 1 september. Het Genootschap houdt de jaarlijkse reunie op een nog nader te bepalen woensdag in september. Het Genootschap herdenkt Koningin Wilhelmina in Delft op 31 augustus en in Den Haag op 28 november.

Over die herdenking van Koningin Wilhelmina wordt nog wel eens de vraag gesteld waarom de herdenking van Haar geboortedag wordt gehouden in Delft, in de kerk waar Zij ligt begraven, terwijl wij Haar sterfdag gedenken in Den Haag, de plaats waar Zij leefde en werkte. Ik zal u de traditie van die herdenkingen in enkele woorden schetsen. De 31e augustus is voor Jacob de Mos altijd een heel bijzondere dag geweest vanwege het feit dat Jacob en zijn Scheveningse makkers op de verjaardag van de Koningin in 1942 in hun gekeapte vissersboot met hun krijgsgevangenen in Engeland aankwamen en natuurlijk ook door zijn buitengewone persoonlijke band met Koningin Wilhelmina. Na Haar overlijden in 1962 legde Jacob elk jaar op 31 augustus bloemen op Haar grafsteen in de Nieuwe Kerk in Delft. Op 6 april 1979 werd in de Nieuwe Kerk een door ons Genootschap aangebrachte plaquette onthuld ter ere van Koningin Wilhelmina, de Moeder der

Engelandvaarders. Vanaf toen werden in april en augustus door Jacob bloemen gelegd bij die plaquette, waarbij steeds een bestuurslid aanwezig was. Voor de herdenking op 31 augustus 1987 werd voor het eerst een oproep in de Schakel geplaatst, waarop ook andere Engelandvaarders dan bestuursleden Jacob vergezelden en de voorzitter van het Genootschap een korte herdenkingsrede uitsprak. Op 28 november 1987, vijftientig jaar na het overlijden van Koningin Wilhelmina, werd in Den Haag van Haar een monument onthuld door Koningin Juliana, tegenover het Paleis aan het Noordeinde, waarbij het dagelijks bestuur van ons Genootschap aanwezig was.

Van toen af werden jaarlijks door het Genootschap bloemen gelegd in Delft op 31 augustus en in Den Haag op 28 november, met telkenmale een korte herdenkingsrede van uw voorzitter. Jacob is dus met deze traditie begonnen en op zijn verzoek heeft het bestuur van het Genootschap zijn traditie overgenomen en voortgezet.

Wij hopen dit nog heel lang vol te kunnen houden, en hopen ook u daar dit jaar bij te mogen begroeten.

Ik kijk naar u uit.

Rudi Hemmes

Een nieuw jaar is begonnen en daarom wil ik allereerst alle Engelandvaarders en hun dierbaren een goed en gezond jaar toewensen.

Zoals gebruikelijk, is ook in deze eerste Schakel van het jaar een acceptgiroformulier (voor de laatste keer in Nederlandse guldens) ingesloten, hoofdzakelijk voor de in Nederland en België wonende Engelandvaarders en donateurs. Dit is gedaan om de betaling van de jaarlijkse vrijwillige bijdrage zo eenvoudig mogelijk te maken. Het richtbedrag is wederom f 50,-. Voor lezers van de Schakel, die geen Engelandvaarders zijn, zijn dit de kosten voor het abonnement.

Bij het invullen van het acceptgiroformulier moet in de daarvoor bestemde vakjes alleen uw eigen Postbankgiro- of bankrekeningnummer en het bedrag van uw bijdrage worden vermeld (*niet het giro- of banknummer an het Genootschap*). En vergeet niet uw handtekening te plaatsen.

Een aantal in het nabije of verre buitenland wonende Engelandvaarders c.q. hun weduwen of andere donateurs hebben ook rekeningen bij de Postbank of andere Nederlandse bankinstellingen. In deze gevallen is het zowel voor de betalende alsook voor de ontvangende partij de meest eenvoudige wijze om de jaarlijkse bijdrage en/of deelnamekosten aan reünies via een overschrijving op één van de rekeningnummers van ons Genootschap te storten, t.w.: Postbank: 359500 of ABN-AMRO bank: 545546826, ten name van Penningmeester Stichting Genootschap Engelandvaarders te Rijswijk.

Andere mogelijkheden voor degenen die in het buitenland wonen zijn, om de bijdrage in contanten (valuta van het land van vestiging) of per cheque te zenden naar de penningmeester. Let wel: cheques kosten echter aan beide zijden extra geld, maar een enveloppe met contant geld slechts porto!!

Zoals bekend dienen onze inkomsten in de eerste plaats om ons "communicatiemedium" de Schakel te produceren en te verzenden. Daarnaast is er nog steeds een groeiend aantal zieken die, wanneer ons dat bekend is, van het Bestuur namens u allen een bloemetje ontvangen. De groei van het aantal loopt parallel met het ouder worden van de betrokkenen. Bovendien worden daar waar mogelijk attenties verzorgd bij het ook steeds groeiende aantal overledenen. In het afgelo-

pen jaar konden de kosten niet door de inkomsten worden gedekt, ondanks de zeer welkome hogere jaarlijkse bijdragen, die wij weer mochten ontvangen van een aantal Engelandvaarders en lezers van de Schakel.

De bovengenoemde betalingswijzen kunnen ook worden gebruikt (mits aangegeven) voor de bestelling van Engelandvaarderassen en schildjes. De prijzen van deze artikelen zijn als volgt:

Engelandvaardersdassen: Prijs NLG 20,-

- plus porto in Nederland NLG 3,20 of
- plus porto in Europa NLG 5,- of
- plus porto buiten Europa NLG 14,-.

Engelandvaardersschildjes: Prijs NLG 25,-

- plus porto Nederland NLG 5,- of
- plus porto Europa NLG 9,50 of
- plus porto buiten Europa NLG 17,-.

De omschakeling van guldens naar euro's zal vanaf begin januari 2002 plaatsvinden, maar tot eind januari 2002 kan nog in guldens contant worden betaald. De blauwe NLG acceptgiroformulieren zullen eind 2001 worden vervangen door gele EURO acceptgiroformulieren.

Charles Bartelings

Hugo Pos

28 november 1913 – 11 november 2000

Bronzen Kruis
Oorlogsherinneringskruis met Gespen

Hugo Pos werd in Paramaribo geboren. Zijn vader was voorzitter van de Joodse Kerkeraad. Op zijn veertiende ging hij naar Nederland. Hij volgde het Gymnasium en studeerde rechten in Leiden. Na de capitulatie van Nederland ging hij via omwegen naar Finland en kreeg daar een visum voor Rusland en Japan en kwam uiteindelijk in Canada terecht en daarna terug in zijn geboorteland Suriname. Vandaar vertrok hij naar Engeland, volgde daar een officiersopleiding en vertrok in 1944 via Australië naar Nieuw Guinea. Na de capitulatie van Japan werd hij naar Portugees Timor gestuurd om onderzoek te doen naar Japanse oorlogsmisdaden. Daarna werd hij aanklager met nog enkele Nederlanders bij het Internationale Tribunaal in Tokyo. Intussen werd hij recensent van Surinaamse literatuur bij het dagblad Het Parool. Na zijn pensionering als rechter in 1983 begint zijn literaire carrière. Zoals uit zijn carrière blijkt is hij zijn gehele leven een bestrijder van onrecht geweest. Het begon reeds vlak na de bezetting en daarna in dienst van de oorlogvoering en de overwinning van de geallieerden. In zijn autobiografische verhalen is hij een verteller van verhalen met Surinaamse achtergrond. Zijn stijl is sober en warm.

Hugo Pos was ook werkzaam in het bestuur van het Landelijk Bureau Racismebestrijding. Hij hield zich altijd bezig met de gang van zaken in Suriname. Tot op de dag van zijn overlijden bleef hij actief.

Een moedig en bekwaam mens is van ons heen gegaan. Een Engelandvaarder met grote kennis van zaken en een warm menselijk persoon.

HJMB

Anton Bernard Schrader

1917-2000

Bronzen Kruis
Silver Star Medal USA

Om een werkelijk goed "In Memoriam" te schrijven over Ton Schrader zou een boekdeel te kort schieten. Hoe meer men over de geschiedenis van deze Engelandvaarder leest, des te langer wordt het artikel dat men wil gaan schrijven. De commentaren van mensen die hem gekend hebben luiden allen hetzelfde. Een werkelijke held, een bijzonder mens en een uitstekende organisator. Anton Schrader werd in 1917 te Soerabaja geboren. Zijn vader was zee-officier. Hij volgde een ingenieursopleiding aan de Technische Hogeschool te Bandoeng. Vlak daarna vertrok hij naar Nederland om een studie Indologie te beginnen in Utrecht. Na de Duitse inval werd hij aangesteld als plaatsvervangend hoofd van het bureau Grondstoffen van het Rijksbureau voor de voedselvoorziening in oorlogstijd. Daardoor had hij een auto en papieren die hem in staat stelden zich in de z.g. "Sperrgebiete" langs de kust te reizen. Dankzij zijn contacten met eigenaren van scheepswerven kon hij zorgen voor bootjes waarmee de oversteek over de Noordzee naar Engeland kon worden gemaakt. Schrader verzorgde in totaal zes afvaarten. Op zijn eerste tocht in februari 1943 ging Schrader zelf mee. De reis mislukte door motorstoring maar Schrader en de overige opvarenden keerden terug zonder gearresteerd te worden. Na nog een mislukte overtocht een maand later volgde een geslaagde tocht op 5 mei 1943. Tot de opvarenden behoorde de Dordrechtse advocaat mr. Jaap Burger, voor wie nog een belangrijke politieke loopbaan zou volgen, en de Nieuwzeelandse radiotelegrafist Cyril Mora, die Schrader in Utrecht had opgehaald. Op 26 juli 1943 gingen de piloten J.B.M. Haye en Alfred Hagen met acht andere Engelandvaarders aan boord van een aardappelschuit van de Schipluidenaar Kees Koole. Deze voer hen van Nieuw-Beijerland naar Flakkee en zette, eenmaal op zee, de mannen op een zeewaardige sloep overboord. Op 9 oktober organiseerde Schrader zijn laatste tocht over de Noordzee. Ditmaal reisde hij zelf mee. Tot de opvarenden behoorde ook de latere agent

van het Bureau Bijzondere Opdrachten Tobias Biallostowski en Reindert Bangma. Ook aan boord verzetsman Jan de Bloois die in mei 1944 boven Nederland werd gedropt om contacten te leggen met de Raad van Verzet en de inlichtingengroep Albrecht. Na aankomst in Engeland werd Schrader niet vertrouwd door Pinto, de contra-spionage-expert. Uiteindelijk kreeg hij het voordeel van de twijfel. Gezien deze twijfels was het opmerkelijk dat de Amerikaanse geheime dienst OSS, de voorloper van de CIA, Schrader in november 1944 als agent "Bobby" dropte boven Ulrum in Groningen.

Deze dropping geschiedde zeer tegen de zin van de Nederlandse autoriteiten. In februari 1945 werd Schrader door de SD gearresteerd. De Duitsers begonnen met behulp van Schrader een radiospel tegen de Amerikanen in Londen. Maar Schrader wist de Amerikanen duidelijk te maken dat hij niet langer in vrijheid was. Hij gaf de Duitsers in zijn verhoren de indruk dat er een geplande invasie aan de Duitse Bocht zou plaatsvinden. Na de oorlog zei Generaal Eisenhower tegen Schrader dat hij in gevangenschap nog beter werk had gedaan dan toen hij actief bezig was. Op voorstel van Eisenhower verleende President Harry S Truman Schrader de Silver Star Medal met een persoonlijk door de President getekende oorkonde, een zeer hoge onderscheiding voor een niet-Amerikaan. Pinto kwam na de oorlog eveneens tot de overtuiging dat Schrader niets te verwijten viel. Hij noemde Schrader een van de dapperste en meest vaderlandslievende Nederlanders. In de Schakels van oktober 1986, december 1988 en van april 1990 kan men ook lezen over de werkzaamheden van Ton Schrader tijdens de bezetting van Nederland. Na de oorlog had Schrader geen last van aanpassingen. Hij studeerde in Cambridge economie en politiek en kreeg een beurs voor de Yale University in New Haven. Zijn laatste baan was bij de Gemeente Den Haag als adviseur. Zoals ik reeds hierboven vermeldde de belevenissen van ir. Anton Bernard Schrader zouden een boek kunnen vullen. Een verdienstelijk Nederlander en Engelandvaarder is van ons heengegaan.

Hij ruste in vrede.

HJMB

IN MEMORIAM

Theodor Wachtel

24 april 1914 – 15 november 2000

Verzetshedenkingskruis
Oorlogsherinneringskruis

Theo doorliep de HBS van het Nederlands lyceum in Den Haag. Nadat hij zijn eindexamen had gedaan in 1932 werd hij door zijn vader naar Berlijn gestuurd om zich te bekwamen in het modevak.

Zijn ouders hadden een modezaak in Den Haag. Voordat de jodenvervolging in Duitsland escaleerde keerde hij terug naar Nederland en werkte in de familiezaak. Bij het uitbreken van de oorlog in 1940 vond Theo dat een verder verblijf in Nederland niet wenselijk was en maakte hij plannen om naar Engeland te gaan. Op 25 oktober 1941 vertrok hij en bereikte Zwitserland op 19 november 1941. Na een periode van gevangenissen en een strafkamp, werd hij ondergebracht in een klein hotel nabij de stad Genève en daarna in het werkkamp Cossonay waar ik hem nu 58 jaar geleden voor het eerst ontmoette.

Zijn vader, moeder en zijn twee zusjes bleven achter in Nederland. Zijn moeder en twee zusjes hebben hun einde gevonden in het beruchte Auschwitz. Zijn vader bereikte uiteindelijk Zwitserland toen Theo daar al weg was. Hij heeft zijn vader nooit meer teruggezien. Hij stierf in Lugano en ligt daar ook begraven. Theo wist na enige tijd in Cossonay een vergunning te krijgen om zijn verdere vioolstudie (hij was daar al in Nederland mee begonnen) te vervolgen aan het conservatorium van Genève. Hij speelde als violist in een orkest in Genève tot zijn illegaal vertrek naar Spanje en na zijn tocht over de Pyreneeën bereikte hij dat land en werd geïnterneerd in een van de beruchte Spaanse kampen.

Vanuit dit kamp wist hij uiteindelijk via alle mogelijke omwegen op 16 maart 1944 Engeland te bereiken. Theo nam dienst bij de RAF en werd op 18 oktober 1944 bevorderd tot sergeant radio-telegrafist. Intussen had hij in Londen kennis gemaakt met Marianne en haar in Londen getrouwd. Na de bevrijding van Nederland werd hij op 30 september 1946 met groot verlof gestuurd waarna hij na een periode van aanpassing in Den Haag zijn modezaak begon gespecialiseerd in het

ontwerpen en maken van dassen. Voor een groot aantal clubs, verenigingen en organisaties ontwierp hij dassen evenals voor ons Genootschap.

Een grote slag was voor hem het overlijden van zijn broer Marcel. Maar nog erger was het verlies door een noodlottig ongeluk van zijn geliefde Marianne.

Theo had een grote affiniteit met ons allen verenigd in het Genootschap Engelandvaarders. Zijn ontwerp van onze das was het symbool van de in verhouding kleine groep mensen die de bezetter trotseerde en de gevaren trotseerden om de vaak levensgevaarlijk tocht te maken om in Engeland hun diensten aan te bieden aan de geallieerden en mee te helpen aan de bevrijding van Nederland en Nederlands Indië.

Theo liep tot voor twee jaar mee in het jaarlijkse defilé in Wageningen. Na een defilé 13 jaar geleden, maakte hij de opmerking dat het zo kaal aandeel dat ons genootschap geen vaandel had om achter te lopen. Hij bracht dit naar voren, maar er was weinig animo. Theo zette door en wist anderen ervan te overtuigen. Hij ontwierp het vaandel en gaf het aan het Genootschap cadeau, geaccepteerd als het vaandel dat bij ons behoort.

Theo ontbrak vrijwel nooit op de maandelijkse bijeenkomsten eerst in de Sociëteit de Witte en in de Frederikkazerne en daarna in de Juliana-kazerne in Den Haag. Zijn humor was altijd aanstekelijk. Ongeveer twee jaar geleden werd hij ziek. Ondanks het slopende karakter van zijn nierziekte en een niet rooskleurige toekomst en een verder leven in een rolstoel bleef hij altijd optimistisch. Theo was een mens met een grote verdraagzaamheid t.o.v anderen. Onrecht kon bij hem rekenen op afkeuring maar altijd getemperd door relativering. Hij had vele vrienden. Het bewijs daarvan was wel duidelijk toen hij enige maanden geleden trouwde met Renee. Van heinde en ver kwamen zijn vrienden en familieleden om hem, toen al in een rolstoel, en Renee te feliciteren. Theo is niet meer. Wij zullen hem missen.

Ik wens namens ons Genootschap, Renee en zijn familieleden sterkte toe dit verlies te dragen.

Hij ruste in vrede.

Paul van Hessen

10 maart 1914 – 1 november 2000

Officier in de Orde van Oranje-Nassau

Kruis van Verdienste

Oorlogsherinneringskruis

Verzetsherdenkingskruis

Draagmedaille Gewonden

Paul van Hessen groeide op in Groningen in een harmonieuze joodse familie. Zijn vader en diens broer hadden een slagersbedrijf. Tot en met de HBS had Paul een rustige jeugd. Daarna wilde hij uitvliegen naar "Holland" zoals het toen werd genoemd. In september 1931 begon hij te werken bij de Haagse Bijenkorf voor 15 gulden per maand.

Begin 1934 moest hij in militaire dienst en werd geplaatst bij het regiment Grenadiers en Jagers op de Waalsdorpervlakte. 's Avonds werkte hij op het kantoor van zijn oom in Rotterdam. Hij stond zelfs wel eens op wacht bij Huis ten Bosch. Na de Duitse inval begon hij onmiddellijk vluchtplannen te maken. Zijn ouders ondersteunden hem en dachten zelf geen gevaar te lopen omdat zij te oud waren. Met vier anderen ging hij naar Frankrijk. Na veel omzwervingen wist hij een doorreisvisum te bemachtigen en een ticket voor de boot. Via Cadiz in Spanje vertrok hij naar Curaçao. Vandaar in konvooi naar Engeland. Eenmaal in Engeland aangekomen verkoos hij dienst te nemen bij de Luchtmacht. Hij werd opgeleid tot piloot van een Mitchell B25 bommenwerper. In totaal maakte hij 25 vluchten. Tijdens de vijfde vlucht raakte hij gewond door een granaatscherf. Na herstel ging hij weer door met vliegen, hoofdzakelijk ter ondersteuning van grondtroepen bij de Rijn.

Paul heeft in de oorlog 29 familieleden verloren maar zoals hij nog niet zo lang geleden zei in een interview. "Ik koester geen haat, want haat legt de grondslag voor het volgende conflict. Mijn familie had een bedrijf in Hamburg, dat is tijdens de oorlog voortgezet door de Duitse bedrijfsleider. Na de oorlog hebben zij alles keurig teruggegeven." Paul bleef altijd optimistisch.

Na zijn demobilisatie deed Paul van Hessen zaken met China en exporteerde natuur en kunstdarmen voor de vleesverwerkings-industrie. In China was hij een graag geziene bezoeker. Tot op hoge leeftijd bleef vliegen zijn hobby. Vorig jaar september maakte hij zijn laatste vlucht in een Mitchell voordat hij zijn vliegbrevet inleverde.

Hij ruste in vrede

HJMB

SAMENSTELLING VAN VIER IN MEMORIAMS

De vier hierboven geplaatste In Memoriams konden mede worden samengesteld met medewerking van drs. P.E. van Loo van de Sectie Luchtmachthistorie en Sierk Plantinga van het Algemeen Rijksarchief. Met dank ook aan Bob de Graaff, auteur van het boek "Schakels naar de vrijheid", "Pilotenhulp in Nederland tijdens de Tweede Wereldoorlog". Ik maakte eveneens gebruik van het boek van Paul van Beckum "Oranjestad, dertien sluipwegen naar de Vrijheid".

HJMB

PAUL VAN BECKUM OVERLEDEN

Op drie januari dit jaar bereikte mij het bericht dat Paul van Beckum op 1 januari was overleden. Een schok, omdat ik hem nog niet zo lang daarvoor sprak over overleden Engelandvaarders van de laatste twee maanden. De laatste keer dat ik Paul ontmoette was tijdens een bijeenkomst in het Internationale Pers Centrum Nieuwspoort waar hij zich aangemeld had om te worden opgenomen in het Poorters bestand van

---

het Centrum. Wij hadden toen een geanimeerd gesprek over het nut van verdere verhalen over Engelandvaarders. Voor ons Genootschap heeft Paul veel gedaan. Hij schreef de serie "Oranjestad" met als ondertitel "Dertien sluipwegen naar de vrijheid", in deze serie beschreef hij de lotgevallen van een aantal Engelandvaarders. Verder schreef hij een serie "Brieven aan de Koningin" die ook in De Schakel werden gepubliceerd.

December j.l. schreef hij mij een brief ter verdere aanbeveling van het boekje Oranjestad waarin hij schreef "Waarde Collega, Opdat de komende generaties het niet zullen vergeten. Met vriendelijke groeten. Paul van Beckum."

Hij ruste in vrede

HJMB

IN MEMORIAM

Adam Andreas Marie van Rijsewijk

Breda 15 december 1919 – Breda 13 november 2000

Bronzen Leeuw

Kruis van Verdienste

Ereteken voor Orde en Vrede

Oorlogsherinneringskruis

The King's Medal for Courage in the Cause of Freedom

André, wiens Spaanse belevenissen reeds enige malen uitvoerig zijn belicht in "De Schakel", zoals zijn voetbalprestaties in een intergevangensteroof, zijn flitsploegavonturen en zijn oorlogs curriculum vitae in het april 1984 nummer. Aan dit laatste mag worden toegevoegd, dat Kolonel Somer – zijn hoogste baas – zijn werkzaamheden in bezet gebied "een zeer geslaagde operatie" noemde.

Pas na het einde van de oorlog in Europa heb ik hem beter leren kennen. Met andere ex-B.I. agenten gingen we naar Engeland voor een "herhalingscursus" in Peterborough om daarna via Ceylon ingezet te worden in de strijd tegen Japan. Voor het echter zover kwam capituleerden de Jappen. Niet tot onze spijt overigens. De capitulatie werd gevierd met de intake van veel alcohol. André bleef niet achter. Hij werd toch nog gedropt op Java "for the purpose of inquiring into the conditions of the Allied POW's and internees and making arrangements for the betterment of their supplies" was getekend the Chief of Staff, the Imperial Japanese Army in Java ("De Schakel" april 1984). Missie volbracht, terug naar huis.

Later nog een paar jaar Australië. Zijn na-oorlogse leven was niet zonder tragedie. Bovendien kreeg hij glaucoom, waardoor zijn gezichtsvermogen langzaam maar zeker verminderde.

Terwijl zijn dochter in Nederland op bezoek was, overleed hij. Zou het: laat nu, Heer uw dienaar in vrede gaan (Lucas 2, 29-33) toepasselijk kunnen zijn?

Ik herinner me, toen we eens met de trein van Peterborough naar Londen reisden, staande op het balkon, omdat je daar het gedender van de wielen en het schrille gesnerp van de fluit zo goed hoorde, hij de hele reis zijn favoriete lied zong:

*I want to ride to the ridge, where the West commences
Gaze at the moon till I loose my senses
Can't look at hobbles and I can't stand fences
Don't fence me in.*

Dat het zo zijn moge!

TV

Van Engeland aarder
Marinus Zuidijk ont ing
ik het erzoek deze foto
in De Schakel af te
drukken.
Het gaat om een foto die
werd genomen in
Le Soler op 31 augustus
1941.
Zuidijk staat op deze
foto op nummer 8
en olgens hem is
nr. 6 Jan Kist en
nr. 4 me rouw Kolkman.
Hij zou graag willen
weten wie de anderen op
de foto zijn en wat er
an hen is geworden
nadat hij samen met
Jan Kist in no ember
1941 naar Spanje was
ertrokken.

Uw berichten gaarne
naar de redactie an
De Schakel.

Van Engelandvaarder Hugo an Perlstien ont ing ik het erzoek deze foto, genomen op het station an Cossontay, te plaatsen in De Schakel. Hugo staat er op in lichte regerjas en Brinkman staat geheel rechts op deze foto. Wie de anderen zijn weet Hugo niet maar zou dit graag willen weten. Uw reacties graag naar de redactie an De Schakel.

HJMB

DE DAPPERHEIDSONDERSCHIEDING, HET KRUIS VAN VERDIENSTE

Bij sommige Engelandvaarders bestaan verschillende meningen over het Kruis van Verdienste.

Volgens sommigen werd deze onderscheiding toegekend aan "alle" Engelandvaarders na 1941, en er wordt dan gezegd dat dit ter vervanging was van de toekenning van het Bronzen Kruis dat voordien werd toegekend aan een groot aantal personen waaronder een aantal Engelandvaarders. Sommige Engelandvaarders noemen het Kruis van Verdienste zelfs het "Engelandvaarderskruis". Niet geheel juist dus zoals hierna zal blijken.

Het Kruis van Verdienste werd in Londen ingesteld bij Koninklijk Besluit van 20 februari 1941.

De overweging hiervoor was, "dat er in de huidige omstandigheden telkenmale blijk (wordt gegeven) van daden van bijzondere moed en beleid in verband met vijandelijke acties, welke echter niet zozeer kunnen worden beschouwd als daden met een militair karakter". Er werd dus voordien een band gelegd met het militaire aspect van dapperheidsonderscheidingen.

Daarna de volgende overweging zoals vermeld in het Koninklijk Besluit: "Er wordt ingesteld een Kruis van Verdienste" en verder: "Het Kruis van Verdienste of de eervolle vermelding worden door Ons toegekend aan Nederlandse onderdanen of vreemdelingen, die zich in verband met vijandige actie door moedig en beleidvol optreden hebben onderscheiden en daarmee het belang van het Koninkrijk hebben gediend".

Echter op 15 mei 1941 verscheen het tweede Koninklijk Besluit waarin wordt vermeld dat waar de woorden "eervolle vermelding" worden vermeld dit moet worden vervangen door het woord "gesp" dit omdat de uitdrukking "eervolle vermelding" aanleiding heeft gegeven tot misverstand.

Bij Koninklijk Besluit van 18 september 1941 werd toen vastgesteld hoe het Kruis van Verdienste er uit moest zien, de maximale breedte, hoogte, hoogte van de kroon en de maximale lengte van de gekroonde W.

Bij Koninklijk Besluit van 1 juni 1944 ter vervanging van het Koninklijk Besluit van 20 februari 1941 zoals dit besluit sedert is gewijzigd, tot instelling van het Kruis van Verdienste, werd vastgesteld

---

”dat het Kruis door Ons wordt toegekend aan Nederlanders, Nederlandse onderdanen of vreemdelingen, die zich in verband met vijandelijke actie door moedig en beleidvol optreden hebben onderscheiden en daarmee het belang van het Koninkrijk hebben gediend”.

Daarna volgt opnieuw een beschrijving van het model zoals vastgesteld. ”Echter zij aan wie deze onderscheiding twee keer wordt toegekend dragen het Arabische cijfer ”2” in goud op het lint van het Kruis van Verdienste”. Verder volgt nog een artikel waarbij de mogelijkheid wordt geschapen het Kruis van Verdienste te ontnemen aan hen die zich dit ereteken niet langer waardig tonen. Op 9 november 1944 een nieuw Koninklijk Besluit dat de Bevelhebber der Nederlandse strijdkrachten de bevoegdheid geeft dit Kruis toe te kennen aan een militair onder zijn bevel, in verband met moedig en beleidvol optreden en daarmee het belang van het Koninkrijk te hebben gediend. Eveneens kan de Bevelhebber der Nederlandse strijdkrachten voorstellen doen het Kruis van Verdienste te ontnemen aan hen die zich dit ereteken niet langer waardig tonen.

Bij Koninklijk Besluit van 10 april 1946 werd besloten dat bepaalde onderscheidingen, waaronder het Kruis van Verdienste, ook postuum konden worden toegekend.

In totaal is er 2083 keer een Kruis van Verdienste toegekend.

In geen enkel Koninklijk Besluit wordt vermeld dat er een tijdslimiet bestaat voor de toekenning van het Kruis van Verdienste. De laatste toekenning van het Kruis van Verdienste was in 1963.

Het Kruis is eveneens toegekend aan een aantal verzetsstrijders die zich gedurende de bezetting verdienstelijk hebben gemaakt in het verzet in Nederland. Maar ook aan een aantal burgers van andere nationaliteit en militairen van de geallieerde strijdkrachten.

Aan veel Engelandvaarders werd het Kruis van Verdienste pas na de oorlog toegekend tot 1948 toe, vooral, op één uitzondering na, aan diegenen die zich toen in Nederland bevonden. Waarom sommige Engelandvaarders deze onderscheiding wel hebben gekregen en anderen weer niet is niet duidelijk. Sommigen hebben dezelfde route gevolgd, waren samen op hetzelfde schip, kwamen op hetzelfde tijdstip in Engeland aan en toch kreeg de een het Kruis van Verdienste en de ander niet.

In een nader onderzoek hoop ik een beter beeld te kunnen verkrijgen van deze toekenningen.

Ik ben de Kanselier der Nederlandse Orden en medewerkers van de Kanselarij zeer erkentelijk en dankbaar dat men mij in de gelegenheid heeft gesteld dit onderzoek te doen en mij afschriften te geven van de diverse Koninklijke Besluiten en inzage te geven in de archiefboeken.

H.J.M. Brinkman

”VISA FOR LIFE” IN NEDERLAND

Op initiatief van het Israelische ministerie van Buitenlandse Zaken en met ondersteuning van Yad Vashem reist al een tijdje een tentoonstelling door de wereld; deze tentoonstelling is een eerbetoon aan een aantal diplomaten en consulaire ambtenaren die tijdens de Tweede Wereldoorlog zich zeer verdienstelijk hebben gemaakt bij de hulp aan joden en dan ook door Yad Vashem geëerd zijn met de titel ”Righteous Among the Nations”. Op ruim 20 panelen wordt een korte beschrijving gegeven van bijvoorbeeld de Portugese consul uit Bordeaux Aristides de Sousa Mendes, de Zwitserse consul Carl Lutz in Boedapest, de Zweed Raoul Wallenberg, en de Japanse consul Sugihara in Lithouwen. Ook aan de Nederlander Jan Zwartendijk die Nederland vertegenwoordigde als consul in Lithouwen is een paneel gewijd.

Op 6 november 2000 werd deze tentoonstelling in Nederland in het ministerie van Buitenlandse Zaken in Den Haag ten doop gehouden. Bij de voorbereidingen was door een ambtenaar van Buitenlandse Zaken aan de Israelische Ambassade in Den Haag verzocht om tijdens het verblijf in Nederland van deze tentoonstelling een extra paneel te mogen wijden aan J.W. Kolkman, Nederlands waarnemend vice-consul en directeur van het Office Néerlandais te Perpignan, die zoveel Nederlandse vluchtelingen en Engelandvaarders heeft geholpen. En zo prijkte er temidden van de door Israel geëerde diplomaten en consuls ook een door Buitenlandse Zaken fraai vorm gegeven paneel met

---

foto's en gegevens van Joop Kolkman. Mr. F. Majoor, secretaris-generaal van het ministerie van Buitenlandse Zaken, opende de tentoonstelling met een korte speech waarin hij met name ook het werk van Kolkman betrof. Bij deze besloten plechtigheid waren naast de ambassadeur van Israel de ambassadeurs aanwezig van de landen waaruit de geëerden afkomstig waren; ook enkele familieleden van Zwartendijk en Kolkman woonden de opening bij. De Israelische ambassadeur, de heer Y. Gall, sprak in een gesprek met de familieleden van Kolkman de hoop uit dat spoedig ook Joop Kolkman door Yad Vashem onderscheiden zou worden. Na een kort verblijf in het ministerie van Buitenlandse Zaken was de tentoonstelling daarna een tweetal weken te zien bij de Vrije Universiteit in Amsterdam.

Op 1 december 2000, de verjaarsdatum van Joop Kolkman, werd de tentoonstelling geopend in de hal van het Algemeen Rijksarchief naast het Haagse Centraal Station. De opening had daar een wat informeler karakter, zowel door de locatie – voor iedereen toegankelijk – en ook omdat deze opening bijgewoond werd door een groot aantal medewerkers van het Algemeen Rijksarchief en een aantal toevallige bezoekers van de studiezaal. Eén familielid van Kolkman was eveneens aanwezig. Ook twee bestuursleden van het Genootschap Engelandvaarders gaven acte de présence; door hun aanwezigheid werd het werk van Kolkman voor de Engelandvaarders onderstreept.

Na een korte inleiding door de Algemene Rijksarchivaris van Nederland, dr. M.W. van Boven, waarin hij het belang van het werk van de diplomaten en consuls en hun voorbeeld onderstreepte, voerde de ambassadeur van Israel, de heer Y. Gall, het woord. Hij verheugde zich er onder meer over dat juist het nationale archief van Nederland ruimte geboden had voor deze tentoonstelling, omdat deze instelling kan gelden als het "nationale geheugen" van ons land. Tot slot sprak Engelandvaarder Philip Jacobs uit Rotterdam in een voor de vele aanwezigen – waaronder nogal al wat jongeren – indrukwekkend betoog over zijn ervaringen met Joop Kolkman. De tekst van de speech van Philip Jacobs volgt hierna.

Sierk Plantinga

Toespraak over J.W. Kolkman bij de opening van de tentoonstelling "VISA FOR LIFE" in het Algemeen Rijksarchief te Den Haag op 1 december 2000 door Ph. Jacobs

Excellentie Ambassadeur Gall, Dames en Heren,

Op 1 oktober 1942, nu 58 jaar geleden, zag en sprak ik de heer Kolkman voor het laatst. Nauwelijks 1½ jaar later was hij dood, ver weg in Polen, vermoord door de Duitse nazi's.

Hoe kan het zo gelopen zijn dat ik u nu hier, in levenden lijve, over Kolkman sta toe te spreken?

Ik ben één van de ± 1800 zogenoemde "Engelandvaarders", Nederlanders die tijdens de Duitse bezetting gevlucht en, merendeels, ook werkelijk in Engeland aangekomen zijn. Hoe ben ik bij Kolkman terechtgekomen? Daartoe moet ik u iets van mijn vlucht vertellen, ook al is er al veel over en dóór Engelandvaarders beschreven.

Op 1 mei 1942, ik was 19 jaar, de dag waarop door Joden de gele Davidsster gedragen moest worden, verliet ik m'n ouderlijk huis in Amsterdam. Na vele riskante, maar tegelijk avontuurlijke en goed afgelopen wederwaardigheden had ik op 28 mei Toulouse bereikt. Dat lag toen in "Vrij" Frankrijk, Vichy-Frankrijk, een allesbehalve vrije politiestaat. Sinds april stond het onder gezag van de met Duitsland collaborerende Laval. (Door toedoen van déze figuur is Frankrijk wel degelijk medeplichtig aan de Shoa geworden).

Op 4 juni 1942 vertrok ik vandaar naar het havenstadje Port Vendres aan de Middellandse Zee, enkele kilometers van de grens met Spanje. Mijn plan was om te proberen via de Pyreneeën, of met een Spaans schip, Spanje te bereiken. In dat stadje was ik natuurlijk terstond door de gendarmerie als vreemde snuiter opgemerkt. Eén dag later werd ik dan ook gearresteerd en geboeid overgebracht naar een gevangenis in de sous-préfecture Céret (een half jaar later, op 12 januari 1943,

---

zouden de heer en mevrouw Kolkman in een café in datzelfde Céret in Duitse handen vallen).

Van de gendarmes hoorde ik daar voor 't eerst van het bestaan van een Centre d'Accueil Néerlandais in Perpignan. Een paar dagen later ben ik overgebracht naar het nogal beruchte "Centre d'Hébergement" van Rivesaltes. De commandant van dit overvolle concentratiekamp was mij liever kwijt dan rijk en zo "attent" mij terstond aan te raden de Nederlandse consul in Perpignan te benaderen, die, zo zei hij, mij heel snel uit het kamp zou halen.

Met een "lassez-passez" mocht ik naar Perpignan en leerde Kolkman en zijn Office kennen. De heer Kolkman, ruim 20 jaar ouder dan ik, bleek een doortastende "gentleman" te zijn, vriendelijk, maar beslist. Reeds op 20 juni, een zaterdagmiddag, was ik bevrijd uit Rivesaltes en werd ik door Kolkman op de half-vier-trein gezet naar het dorpje Le Soler, zo'n acht kilometer buiten Perpignan. Daar bevond zich een opvanghuis voor Nederlandse vluchtelingen, geheel bestierd, betaald en verzorgd door en vanuit Kolkmans Office.

In dat "Maison Mazard" verbleven zo'n 40 vluchtelingen van allerlei snit: jonge jongens zoals ikzelf, tussen 17 en 30 jaar – voor ongeveer de helft joden – en verder een aantal uit België gevluchte joodse Nederlanders, ook van oudere leeftijd.

Onder gezag van het Office werd er de scepter gezwaaid door het nogal nerveuze echtpaar Kok. Zij konden het vrijgevochten "stelletje ongeregeld" – want dat waren we – moeilijk aan. De heer Kok moest dikwijls de directe hulp van Kolkman inroepen. Want ongeduldig was iederéén: grotendeels waren we zover gekomen om zo snel mogelijk Engeland te bereiken en tegen de Duitsers ten strijde te trekken.

Wel drong het besef door dat de heer Kolkman van vele kanten geduwd, getrokken en gedwarsboomd werd en moest vechten om zijn visie ten aanzien van "de jongelui" (zoals de Engelandvaarders in de correspondentie met de regering in Londen genoemd werden) erdóór te drukken.

Daar was allereerst Kolkmans directe superior ir. Sevenster in Vichy, een stugge, formalistische ambtenaar met een nog steeds omstreden reputatie. In het "Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog" geeft De Jong de volgende episode weer:

"Sevenster bezocht in april 1942 het tehuis bij Perpignan, waar Kolkman een aantal vluchtelingen en Engelandvaarders had kunnen onderbrengen. "Terwijl wij het", aldus later één van de bewoners, "zij het zeker niet door de schuld van Kolkman, in dat kamp slecht hadden, ongeduldig waren, niet naar Engeland konden, heeft hij het gepresteerd, éénmaal door het kamp te lopen en daarna het portier van zijn auto dicht te slaan, het raampje naar beneden te draaien en te zeggen: "De regering doet haar uiterste best, mijne heren!", waarop wij natuurlijk brulden: "Honger!" "

Dan waren er de vaak moeizame contacten met Londen, met de ambassadeurs in Lissabon en Madrid, met zijn collega Van Lennep in Marseille, met de lokale Franse autoriteiten, enzovoorts enzovoorts.

Kolkman was er op gebrand ons zo snel mogelijk op legale wijze door Spanje en verder te loodsen. Daartoe was voor ieder vereist: een Franse uitreis-vergunning, een transitvisum voor Spanje, een betaalde passage voor voortzetting van de reis, eventueel een transitvisum voor Portugal, een visum voor Curaçao (of soms Suriname), maar liefst helemaal dóór naar Engeland.

Om als 18- tot 50-jarige, dus als potentieel anti-Duits militair, een Spaans transitvisum te kunnen bemachtigen, was nog een medisch attest nodig – te verkrijgen via een omgekochte medicus – waaruit bleek, dat je aan zó'n ernstige ziekte leed, dat je nooit soldaat zou kunnen worden.

Voor die sisyfusarbeid zorgden Kolkman en zijn medewerkers, terwijl de Zweedse consul-generaal in Marseille, die de Nederlandse belangen mocht behartigen, het uiteindelijk fiat in je paspoort moest geven. Kolkman moet een enorme innerlijke overtuiging, moed, vindingrijkheid, charme, doorzettingsvermogen én geduld gehad hebben om dit allemaal in een staat als Vichy-Frankrijk, absoluut "fed-up" van zijn 600.000 vluchtelingen, voor elkaar te boksen.

Als dan alles met stempels, stempels, en nog eens stempels voor elkaar was en intussen geen nieuwe, bemoeilijkende Franse, Duitse of Spaanse politieke of reglementaire ontwikkelingen alles weer op losse schroeven zetten, kon een zogenaamd "konvooi" – een groepje van een man of 5 à 10 – worden samengesteld, dat op een bepaalde dag en uur de Spaanse grens "legaal" zou mogen passeren.

In de drie-en-een-halve maand dat ik in Maison Mazard verbleef, kwam er zes maal een kink in de kabel, dat wil zeggen, dat het konvooi werd afgelast, met grote desillusie, demoralisatie en klachten richting Kolkman tot gevolg. Dikwijls accepteerden de ongeduldig wachtenden dat niet en probeerden zij zelf de grens, zonder papieren, over te trekken – men noemde dat "flitsen". Veelal met slechte afloop of op zijn minst eindigend in een verblijf van een half jaar tot een jaar in het monstrueuze Spaanse kamp Miranda de Ebro.

Ondertussen moest Kolkman ons laten werken – ter compensatie voor de "genoten" Franse "gastvrijheid". Ikzelf heb die zomer bij een boer gewerkt: een stuk land met de hand van stenen ontdoen. Tussen de middag, als de hitte op zijn hoogst was, kregen we een homp brood, sardientjes en... heerlijke flessen gekoelde Pinot wijn. In de latere middag waren we meestal zó laveloos en slaperig, dat we geen steen meer konden rapen...!

Ik heb nooit meegemaakt dat Kolkman de moed leek te verliezen. Integendeel, hij bleef optimisme uitstralen en bleef aanspreekbaar en toegankelijk voor iedereen. Zeer kort voor mijn vertrek speelde zich het volgende af – ik citeer dat uit m'n dagboek:

"Op 20 september kwam Van Lennep, consul in Marseille en organisator der konvooien, op bezoek. De verwachtingen waren zeer hoog gespannen, maar de 25ste kwam Kolkman en zei met neergeslagen ogen, dat hij vreesde dat de toestemmingen uit Spanje te laat zouden zijn voor de boot, die immers de eerste oktober zou vertrekken uit Bilbao. Een dergelijke inzinking als nu ontstond was nog nooit voorgekomen. Ieder verloor elk vertrouwen. Eén van de jongens vertrok naar Nederland. Maar opeens de 29ste kwam mijnheer Kok van het consulaat terug: "Pakken jongens, morgen gaan jullie weg". Niemand geloofde het nog. En inderdaad werd het nog een dag uitgesteld. Maar die dag brachten we in de stad door om ons beetje geld op te maken en voor het eerst sliep ik ook weer twee nachten in een echt hotelbed. De 30ste werden onze papieren allemaal in orde gemaakt en de volgende ochtend – na alle veiligheidsinstructies te hebben ontvangen – vertrokken de eerste acht, verdeeld over de trein naar de Spaanse grens. Wij geloofden nog steeds niet nu werkelijk op weg te zijn".

En zo kon ik dan toch met zeven anderen op 1 oktober 1942 de Spaanse grens over. Vervolgens op 7 oktober per Spaans schip, de beroemde "Cabo de Buena Esperanza" van Cadiz naar Curaçao en vandaar via Canada en de Verenigde Staten naar het einddoel: Engeland, waar ik op 17 maart 1943, circa 11 maanden na vertrek uit Amsterdam, per s.s. Queen Elisabeth, met 22.000 (!) andere militairen, aangekomen ben. Eén à anderhalf jaar onderweg van Amsterdam naar Engeland is een gangbare reisduur voor een Engelandvaarder gebleken.

Kolkman heeft naar schatting een 200 vluchtelingen/Engelandvaarders – ± 80 van hen Joden – op de geschetste wijze bezet Frankrijk uitgewerkt. Later, ná mijn vertrek op 1 oktober en ná de Duitse bezetting van Vichy-Frankrijk op 11 november 1942, moet Kolkman nog velen, misschien ook wel honderden, toch nog verder geholpen hebben, dan maar illegaal Spanje in. Door zijn ontsnappingsuccessen van onder andere de Engelandvaarders heeft hij absoluut direct bijgedragen tot de algehele oorlogsinspanning.

In de American Journal of Military History verschenen enkele artikelen met "Wát als ..."-gevallen met diverse scenario's, bijvoorbeeld: "Hoe zou de wereld er nu uitzien als Hitler bij zijn mislukte putschmars in 1923 zelf was doodgeschoten (zoals 14 andere putschisten): géén W.O. II, géén Auschwitz...?

Wát als ... de geallieerde D-day mislukt was? Stalin aan de Noordzee...? Wát als ... Arnhem gelukt was en Berlijn vervolgens door de westerse geallieerden ingenomen: géén Ardennen-offensief, géén Yalta...?

Wát als ... Paus Pius XII zijn stem niet slechts – en met succes! – verheven had tegen het Nazi-euthanasieprogramma op gehandicapten, maar óók tegen de jodenvervolging en -vernietiging...?"

Voor échte historici waarschijnlijk waardeloze vraagstellingen – de geschiedenis is nu eenmaal zó gelopen als ze gelopen is. Maar in mijn persoonlijk geval: wát als Kolkman mij níet geholpen had? Zou ik overleefd hebben? Het afschuwelijke is dat Kolkman zelf niet overleefd heeft en, op 8 februari 1944, aan zijn einde is gekomen op

---

dezelfde gruwelijke manier als talloze Joden, terwijl hij er eigenhandig zoveel gered heeft.

Wij gedenken daarom nu hier, met eerbied en in dankbaarheid,
JOSEPH WILLEM KOLKMAN, EEN ECHTE "MENSCH",
in de terminologie van Yad Vashem:
EEN "RECHTVAARDIGE ONDER DE VOLKEREN".

Ph. Jacobs

VLUCHTELINGENLIJSTEN VAN GENEVE OP INTERNET _____

Nadat in december 1999 de Zwitserse "**Unabhängige Experten Kommission**", naar zijn voorzitter ook wel de commissie-Bergier genoemd, een uitgebreid rapport had gepubliceerd over de vluchtelingenproblematiek in Zwitserland in de Tweede Wereldoorlog (te vinden op de website www.uek.ch onder "Berichte"), werd in september 2000 een soortgelijk rapport gepubliceerd door het kanton Genève. Dit rapport van 176 bladzijden is samengesteld door medewerkers van het kantonale archief van Genève en is getiteld "**Les réfugiés civils et la frontière genevoise durant la deuxième guerre mondiale**". Het verhaal is met name gebaseerd op de gegevens van de Geneefse vreemdelingenpolitie; het heeft in Zwitserland enig stof doen opwaaien vanwege de veel lagere schattingen van het aantal refouleringen dan die welke gehanteerd worden door de commissie-Bergier. Met name in het Geneefse dagblad **Le Temps** heeft in oktober en november 2000 een forse discussie gewoed over dit rapport tussen voor- en tegenstanders. De commissie-Bergier heeft zich met name gebaseerd op gegevens van het **Bundesarchiv** in Bern; daar is een database met namen aanwezig van zo'n 67.000 vluchtelingen in Zwitserland, welke naar dossiers verwijst die in het **Bundesarchiv** aanwezig zijn. De database staat niet op internet; men moet dus in Bern vragen of er een dossier over een bepaalde persoon aanwezig is. Het adres van het

---

Bundesarchiv: Archivstrasse 24, CH-3003 Bern; tel: +41.31.322.89.89; fax: +41.31.322.78.23; e-mail: bundesarchi@bar.admin.ch; website: www.admin.ch/bar.

In november 2000 heeft het kantonale archief van Genève, de **Archives d'Etat de Genève**, bovendien een lijst van in de Tweede Wereldoorlog in het kanton Genève geregistreerde vluchtelingen op zijn website geplaatst. Het gaat hierbij om bijna 24.000 personen. Daarmee zijn zowel het rapport als de namen van veel geregistreerde vluchtelingen in Genève makkelijker bereikbaar, ook voor de Engelandvaarders die nu buiten Europa wonen en indertijd via Zwitserland (Genève) naar Engeland zijn gegaan. Want op de namenlijsten komen naast veel Fransen, Belgen en Polen ook nogal wat Nederlanders voor. Zo staan op de lijst namen als G.L. Jambroes, de broers Zeehandelaar, M. Weissglas, A.M. Hecht en de heer en mevrouw Hertzberger. De lijst is echter nog niet compleet, zo wordt in de inleidende tekst op de website verteld. Periodiek zal de lijst aangevuld worden. Opgenomen zijn de achter- en voornaam, de geboortedatum en het land van herkomst. Het op de lijst voorkomen van een naam betekent dat er in ieder geval verdere gegevens (de hoeveelheid kan echter sterk verschillen!) over de persoon in Genève te vinden zijn.

Het rapport en de alfabetische naamlijsten zijn aan te treffen op het internetadres: www.geneve.ch/archi/es/refugies.html en kunnen apart gedownload en gelezen worden met behulp van Acrobat Adobe. De **Archives d'Etat de Genève** zijn niet alleen per e-mail (adres: archi-es@etat.ge.ch) bereikbaar, maar natuurlijk ook per gewone post: (1, rue de l'Hotel de Ville) Case Postal 3964, CH-1211 Genève 3; tel: +41.22.319.33.95; fax: +41.22.319.33.65.

Sierk Plantinga

ADRESSENBESTAND

ADRESSENBESTAND Stichting Genootschap Engelandvaarders

Aanvullingen en wijzigingen no. 5 op de adressenlijst van 1 april 1999.

Overleden:

Gazan-Stibbe, Mevr. M.	Brussel
Hessen, P. van	Den Haag
Kamphuis, J.C.F.M.	Amstelveen
Pos, H.	Amsterdam
Rijsewijk, A.A.M. van	Breda
Schrader, A.B.	Den Haag
Veen, L.J. van der	Teddington, UK
Wachtel, Th.	Den Haag
Zegers de Beyl, N.	Rhode St.Genese, B

Verhuisd:

Bangma, R.L.	18 Montrose Court 1A Market Street Hoylake, Wirral CH47 2AP	UK
Boogaardt, Ir. M.	Statenweg 3, apt. 29 & 30	8141 SH Heino
Enger-Waterman, Mevr. R.	Salford Waters Retirement Estate, Unit 173 9 Salford Street Victoria Point, QLD 4165	AUS
Fuchter, J.H.G.	P.O.Box 596 Cottesloe WA 6011	AUS
Ramondt, D.J.K.M.	1462 Raintree Drive, Apt. A Roswell, GA 30076-2791	USA